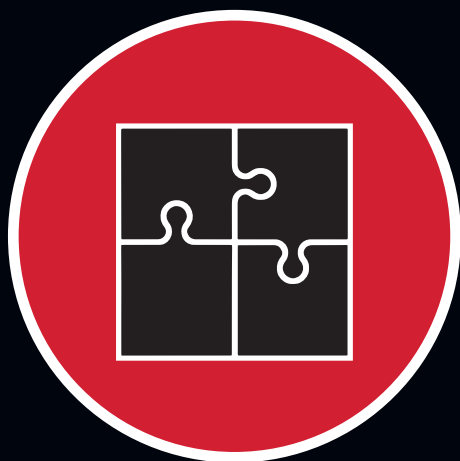

KUNSKAPSSAMVERKAN

*Anna Jonsson, Maria Grafström
& Mikael Klintman*

Det finns en förväntan om att forskare ska samverka i samförstånd med det omgivande samhället för att lösa komplexa problem. Kunskapssamverkan är dock en process som bara delvis präglas av konsensus. När aktörer från olika sfärer möts för att utveckla ny kunskap är det också viktigt att värna sin särart. I detta häfte undersöks och diskuteras hur kunskapssamverkan rotad i vetenskaplig verksamhet kan – och bör – organiseras genom både samråd och förhandling.

SAMHÄLLETS LÅNGSIKTIGA
KUNSKAPSFÖRSÖRJNING

Red. Fredrik Persson-Lahusen

Utgiven i samarbete med Makadam förlag

Vetenskapsrådet

FORMAS

RIKSBANKENS
JUBILEUMSFOND

FRÄMJAR HUMANIORA
OCH SAMHÄLLSVETENSKAP

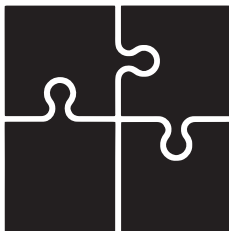
ANNA JONSSON är docent och lektor i företagsekonomi vid Lunds universitet och SCORE.

MARIA GRAFSTRÖM är docent i företagsekonomi och organisationsforskare vid Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor (SCORE), Handelshögskolan i Stockholm och Stockholms universitet.

MIKAEL KLINTMAN är professor i sociologi vid Lunds universitet.

KUNSKAPSSAMVERKAN

Mellan elfenbenstorn
och marknadstorg

*Anna Jonsson, Maria Grafström
& Mikael Klintman*

MAKADAM FÖRLAG
GÖTEBORG & STOCKHOLM
WWW.MAKADAMBOK.SE

Samhällets långsiktiga kunskapsförsörjning 1–8

Red. Fredrik Persson-Lahusen

Kunskapssamverkan

© Anna Jonsson, Maria Grafström
& Mikael Klintman 2021

Grafisk form: Johan Laserna

ISBN för denna volym: 978-91-7061-842-0 (pdf)

ISBN för svit om 8 skrifter: 978-91-7061-838-3 (pdf)

Volymen finns även i tryckt form (ISBN 978-91-7061-342-5)

Detta verk är licensierat enligt Creative Commons Erkännande 2.5 Sverige.
För att se en kopia av licensen, besök <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se/> eller kontakta Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View,
CA 94042, USA.

 creative
commons

Innehåll

Förord	7
Samhällets långsiktiga kunskapsförsörjning	10
Ideal, stereotyper och behov av samverkan	13
Förhandlings- respektive samrådsbaserade processer	19
Att studera kunskapssamverkan	23
Kunskapssamverkan som förhandling och samråd	27
Behovet av att utmana konsensusidealet	43
Noter	47

Förord

Häftet du håller i handen eller läser på skärmen ingår i en boxantologi sprungen ur forskningsprogrammet ”Samhällets långsiktiga kunskapsförsörjning: Svensk forskning och högre utbildning i ett internationellt sammanhang”. 2015 avsatte Formas, Forte, Riksbankens Jubileumsfond och Vetenskapsrådet 80 miljoner kronor till en gemensam utlysning med ovanstående namn. Bakgrunden var ett identifierat behov av att stärka svensk forskning om hur forskning styrs och organiseras och vilken samhällelig betydelse den har i vid bemärkelse. Syftet med satsningen var att utveckla forskningsbaserad kunskap om samhällets kunskapsförsörjning, samt att i förlängningen bidra med ett vetenskapligt underlag för kommande diskussioner och ”långsiktiga beslut om forskningens och den högre utbildningens utveckling, samhällsnytta och organisation”.*

Utlysningen var öppen för samtliga vetenskapsområden och i de delprojekt som – efter granskning av en internationellt sammansatt bedömarpanel – beviljades forskningsmedel ingår bland andra antropologer, företagsekonomer, historiker, innovationsforskare, sociologer och vetenskapsteoretiker. Den tydligt tvärvetenskapliga

* Ur utlysningstexten för programmet, www.rj.se/Utlysningar/2015/Samhallets-langsiktiga-kunskapsforsorjning/.

8 · *Samhällets långsiktiga kunskapsförsörjning*

karaktären har i sin tur banat väg för en mängd skiftande frågeställningar och medfört att programmet behandlar allt från forskningens styrning och hur forskare samverkar med företag, offentlig förvaltning och civilsamhälle till den historiska relationen mellan politik och vetenskap. Forskargrupperna formulerade fritt och självständigt sina forskningsuppdrag utifrån utlysningens allmänt angivna andemening och de fyra finansiärerna har inte styrt eller påverkat forskningens innehåll och inriktning.

Kring programmet har det skapats en infrastruktur i syfte att främja utbyte och samarbete delprojekten emellan. En styrgrupp med representanter från samtliga finansiärer har stakat ut den strategiska riktningen. Därtill bildades en internationell referensgrupp med erfarna forskare och praktiker i syfte att bistå med initierade reflektioner. För att utföra det organisatoriska och administrativa arbetet ingick också en koordinator i program-satsningen, ett uppdrag som undertecknad haft förmånen att inneha alltsedan verksamheten kom igång på allvar 2016. På så sätt har återkommande programkonferenser, seminarier och workshops kunnat genomföras. Arrangemangen har varit angelägna för att hålla samman programmet, men också gett upphov till nya och fördjupade samarbeten mellan flera av projekten.

Samordningen av programmet har – i linje med ambitionen att fungera som en kunskapsresurs rörande samhällets långsiktiga kunskapsförsörjning – framför allt koncentrerats till att kontinuerligt kommunicera resultat från programmet och att möjliggöra konstruktiv dialog med beslutsfattare och andra intressenter. Forskarna har flitigt föreläst publikt, medverkat i medier och anlitats som experter. Genom en serie seminarier i riksdagen och

via workshops hos departement och i egen regi har viktiga samtal om innehållet i programmets forskning, men också om den mångsidiga relationen mellan vetenskap och politik, kommit till stånd.

Föresatsen att föra ut programmets forskning är också vad som föranlett boxantologins tillkomst. Den vetenskapliga, kollegialt fackgranskade och företrädesvis engelskspråkiga resultatrapporteringen från programmet är omfattande och har ombesörjts av delprojekten själva. I antologin lyfter vart och ett av de sju projekt som fullbordats inom ramen för programsatsningen fram några av sina bärande resultat och reflekterar utifrån dessa kring samhällets långsiktiga kunskapsförsörjning. Bidragen är försedda med noter och uppfyller gängse krav på vetenskaplig text, men är samtidigt utformade på ett sätt som gör dem tillgängliga inte enbart för forskarkollegor utan också för beslutsfattare och allmänhet med intresse för frågor om hur forskning organiseras och används i samhället.

Detta häfte är skrivet av Anna Jonsson, Maria Grafström och Mikael Klintman och behandlar samverkan mellan forskare och andra samhällsaktörer. Genom att analysera fyra exempel på kunskapssamverkan fördjupas och nyanseras den bitvis svartvita förståelsen av samverkansbegreppet, vilket mynnar ut i en diskussion av vad som bör beaktas för att fruktbara samverkansformer ska kunna komma till stånd.

Fredrik Persson-Lahusen

Samhällets långsiktiga kunskapsförsörjning

ORGANISATION

”Samhällets långsiktiga kunskapsförsörjning” finansieras av Formas, Forte, Riksbankens Jubileumsfond (RJ) och Vetenskapsrådet (VR). Programmet – som administreras av RJ – är organiserat enligt följande.

Styrgrupp

Andreas Björke, Forte
Robert Hamrén, RJ (ersättare)
Marika Hedin, RJ
Inger Jonsson, Forte (ersättare)
Lissa Nordin, Formas
Erik Roos, Formas (ersättare)
Anders Sundin, VR (ersättare)
Stefan Svallfors, VR

Tidigare har även Göran Blomqvist (RJ), Kerstin Sahlin (VR) och Lars Wärngård (Forte) ingått i styrgruppen.

Internationell referensgrupp

John Peter Collett, Universitetet i Oslo
Thomas Estermann, European University Association,
Bryssel
Hanne Foss Hansen, Köpenhamns universitet
Ellen Hazelkorn, Dublin Institute of Technology

Koordinator

Fredrik Persson-Lahusen

DELPROJEKT MED PROJEKTLEDARE

En kunskapsbas för styrning av samspelet mellan vetenskap och politik (KNOWSCIENCE) (Tomas Hellström)

Resultatbaserad styrning i akademien: Praktik och identitet i omvandling (Anders Broström)

Bortom torghandel och elfenbenstorn: En studie om integrerad vetenskap för hållbar kunskapsförsörjning (Anna Jonsson)

Samverkan mellan universiteten och näringslivet: En studie av Chalmers samverkan med den globala industrin (Maureen McKelvey)

Förpacka, förhandla, förändra: Att översätta kunskap till praktik (Corinna Kruse)

Vetenskaplig stat eller statlig vetenskap? Välfärdsforskningens och välfärdspolitikens kunskapsformer 1911–2015 (Johan Edman)

Föreställningen om en evidensbaserad praktik inom socialtjänsten (Anders Bergmark)

PUBLIKATIONER OCH AKTIVITETER

Programmets publikationer och aktiviteter finns förtecknade på följande webbplats: www.rj.se/Forskning_finansiering/samhallets-kunskapsforsorjning/.

Ideal, stereotyper och behov av samverkan

I dagens forskningspolitiska debatt ropas det allt oftare och allt högre efter att forskare ska samverka med det omgivande samhället.¹ I krav och förväntningar på att lösa komplexa samhällsproblem – så kallade *wicked problems*² – betonas betydelsen av samverkan och en kunskapsutveckling som involverar aktörer från olika sektorer och discipliner. I likhet med många andra beskriver idéhistorikern Jenny Andersson och kulturgeografen Erik Westholm att det har etablerats ett ”samverkansideal” om att ”forskningen blir nyttigare för samhället om den bedrivs i samverkan mellan akademi och samhällsaktörer som staten, kommuner och företag och andra organisationer”.³ Samverkan är dock långt ifrån ett neutralt, objektiva begrepp, utan bär med sig förväntningar på hur forskningsarbete ska struktureras och utföras – av vem, när och på vilket sätt.⁴ Krav på nyttiggörande av forskning – och att detta kan ske genom ökad samverkan – formar också forskningens inriktning och innehåll.

I vårt forskningsprojekt har vi analyserat kunskaps-samverkan mellan forskare inom humaniora och samhällsvetenskap och andra samhällsaktörer, med särskilt fokus på offentlig verksamhet, myndigheter och civilsamhälle. Under arbetet har det tydligt framkommit,

genom såväl våra empiriska studier som i debatten, hur polariserad synen är i fråga om forskarens roll i kunskapsverkan med det övriga samhället.⁵ Ska man hårdra kliché bilden uppfattas forskaren – av både forskare själva och andra – antingen som sittande i sitt elfenbenstorn, upptagen med kunskapsökande utan behov eller önskan om samarbete med det omgivande samhället, eller som minglande på marknadstorget (”ute” i samhället), utåtriktad, säljande och starkt anpassad till samhällsdebattens probleminramningar. Dessa bilder av forskaren – och av forskning – är två extrema stereotyper och ska också förstås på det sättet. De kan sägas representera två vitt skilda sätt att se på kunskap och vetenskapliga metoder.⁶ Stereotyperna är också värda att belysa och problematisera, eftersom de hjälper oss att synliggöra det spänningsfält som tenderar att uppstå dem emellan.

Idén att olika aktörgrupper på olika sätt behöver samverka med varandra för att gemensamt trygga långsiktig försörjning av kunskap i samhället skulle få motsätta sig. Men att en gemensam kunskapsproduktion per automatik tryggas genom att ensidigt och rutinmässigt fokusera just på samverkan är en villfarelse. Att förutsätta att kunskap alltid blir bättre eller mer användbar om den har utvecklats i samverkansprocesser är en vanskelig överförenkling. Den uppfattningen vittnar om en oförståelse för hur kunskap genereras och för betydelsen av de olika aktörgruppernas inbördes relationer, inklusive maktförhållanden sinsemellan.⁷ I relation till kraven på samverkan mellan akademi och praktik vittnar den dessutom om en otydlighet i synen på vetenskap och kunskap – vilken typ av kunskap som förväntas komma av en sådan

process, och vem som är ansvarig för själva kunskapsproduktionen.⁸

Aktuella exempel på hur en (över)tro på samverkan – och en förståelse av kunskapsproduktion som neutral och objektiv – hittar vi inte minst inom ramarna för det som kallas ”integrerad vetenskap”, och som har fått stort genomslag i och med forskning om miljö och klimat.⁹ Men frågan om kunskapssamverkan behöver problematiseras. Inte minst behöver frågan om mer samverkan ställas i relation till hur det påverkar forskningens form och innehåll. Andersson och Westholm pekar till exempel på flera risker med vad de benämner som ”samverkansinriktad forskning” och att dessa är särskilt betydande för humaniora och samhällsvetenskap.¹⁰ Den samverkansinriktade forskningen främjar att ideal från industri-teknisk forskning blir dominerande och att forskarna riskerar att förlora sin ”självständiga utsiktspunkt” och istället för att producera vetenskap bli ”politikproducenter”. Ett sådant ideal riskerar därför att leda till likriktning med minskat utrymme för nyfiket prövande av idéer. Andersson och Westholm skriver vidare:

Forskningen blir invävd i dagens agendor och delaktig i att skapa konsensus och legitimitet kring vissa beskrivningar av framtidsutmaningar. Avvikande röster tonar bort och alternativ till dagens dominerande synsätt går förlorade. Det här är särskilt problematiskt när det sker i stora tvärvetenskapliga program med kraft att påverka beslutsfattare. Programmen kan i värsta fall bli ett slags megafoner för förutbestämda idéer, präglade av vissa intressen.¹¹

Det finns många som instämmer i detta resonemang. Både sociologen Mats Benner och idé- och lärdoms-historikern Sven Widmalm varnar till exempel för såväl ökade krav på genomslag som att sådana krav samtidigt riskerar leda till en misstro mot vetenskapen och dess legitimitet.¹² Företagsekonomerna Alfred Kieser och Lars Leiner uttrycker det som att samverkansinriktad forskning riskerar att skapa en situation där forskningen inte längre skiljer sig från analyser av konsulter och praktiker.¹³

Vi instämmer till fullo i behovet av reflektion och skepsis, men menar samtidigt att den här typen av kritik riskerar att bli alltför svepande. För att nå bortom den polariserade debatten – bortom stereotyper och schabloner med hjälp av vilka kunskapssamverkan mellan akademi och andra organisationer förkastas eller omfamnas – är utgångspunkten för denna text att kunskapssamverkan behöver studeras och analyseras närmare den faktiska praktiken. Genom mer djupgående empiriska studier, med särskilt fokus på processen, kan vi identifiera nyanser och därmed bättre förstå de utmaningar men också möjligheter som kunskapssamverkan innebär. Därigenom kan vi analysera vad som händer med synen på kunskap, det vetenskapliga arbetet och forskarrollen i samverkansprocesser, och även bidra med insikter om hur dessa processer kan organiseras för att värna vetenskapliga metoder och arbetssätt.

När förutsättningar för kunskapsproduktion i samverkan diskuteras lyfts ofta konsensus, snarare än oliktkäande, fram som eftersträvansvärt. Konsensus anses vara lösningen för att de problem som många studier pekat på – det vill säga olikheter i syn på kunskap och mål och

att olika aktörer har skilda språk och kulturer – ska kunna överbryggas.¹⁴ Vår bild av kunskapssamverkan, det vill säga processer där forskare och andra samhällsaktörer deltar för att gemensamt utveckla kunskap, är snarare att den har – inte minst när den styrs genom forskningspolitiken och särskilda utlysningar av forskningsanslag – vissa likheter med mer renodlade politiska aktiviteter. Båda dessa processer utspelas i ett slags spänningsfält där aktörer tillsammans ska utveckla kunskap för att lösa problem, samtidigt som dessa aktörer behöver värna sina egna respektive domäner.¹⁵ Det finns en förväntan om att utveckla kunskap tillsammans och samtidigt en strävan efter att få genomslag för egna intressen och prioriteringar.¹⁶ Teori för politiska beslutsprocesser kan därför bidra till analyser av samverkan och förståelse för hur gränsöverskridande kunskapsarbete organiseras.

Förhandlings- respektive samrådsbaserade processer

Ett välrefererat ramverk för att undersöka politiska processer utvecklades av sociologen James G. March och statsvetaren Johan P. Olsen i *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics* (1989). I sin analys skiljer de på förhandlingsbaserade och samrådsbaserade processer (*aggregative* respektive *integrative processes*). I det här häftet använder vi dessa två begrepp för att undersöka de utmaningar och möjligheter som följer med kunskapsproduktion i samverkan mellan forskare och andra samhällsaktörer. Vi diskuterar också lärdomar från dessa två typer av processer inför fortsatta analyser, debatter och beslut om hur samverkan kan organiseras mellan forskning och det övriga samhället som en betydelsefull del av en hållbar kunskapsförsörjning.

March och Olsen anför förhandlings- respektive samrådsbaserade processer för att beskriva och analysera spänningsförhållanden i politiska processer. Vi använder dessa begrepp för att belysa hur också samverkansprocesser kännetecknas av dessa förhållanden. Vi hämtar även förståelse till vår analys från litteratur inom organisations-teori som särskilt fokuserar på processer för att utveckla kunskap mellan olika aktörer.¹⁷ Det kan kanske te sig paradoxalt att kunskapssamverkan – som oftast idealiseras som på djupet kollektivt enande samrådsorienterade

processer – skulle kunna vara präglade, eller till och med dominerade, av särintressen och en vilja att försvara den egna kunskapen hos enskilda individer eller organisationer. Samtidigt betonas allt oftare behov av olikheter och särintressen – kanske till och med konflikter – som nödvändiga för att, i samverkan, utveckla ny kunskap.¹⁸

Förhandlingsbaserade processer, såsom March och Olsen beskriver dem, kännetecknas av att deltagarna redan på förhand har delvis skilda, stabila intressen och åsikter som de strävar efter att skydda, övertyga andra om och ibland att kämpa för. I diskussionen om kunskapssamverkan förstår vi det som en förhandling, där olikheter och särintressen prioriteras och värnas. Om aktörerna, enligt Marchs och Olsens sätt att se, når en överenskommelse är det antingen genom ett slags *win-win*, där deras skilda ursprungliga intressen på något sätt kan kombineras, eller genom någon form av *kompromiss* där ingen av parternas intressen tillgodoses fullt ut. Med hjälp av den terminologi som formulerats av organisations- och managementforskaren Ann Langley med kollegor kan en sådan process beskrivas som *ett konfigurativt gränsarbete*. Det betyder att deltagarna inte anpassar den egna praktiken efter andras förväntningar men att de ändå försöker – inte sällan med hjälp av någon form av tredjepartsaktör, såsom en förhandlare eller översättare – att hitta en gemensam väg framåt.¹⁹

Samrådsbaserade processer är ”deliberativa”, överläggande, i strävan att nå konsensus. Sådana processer äger rum i ett samverkansklimate där varje deltagare, trots särskilda individuella preferenser, är beredda att ändra och anpassa sig till gruppen i ljuset av nya perspektiv eller ny kunskap. Langley med kollegor beskriver ett sådant gränsarbete

som ett samarbete med fokus på att anpassa egna intressen och önskemål för att enas och i samråd utveckla ny gemensam kunskap. Genom öppna överväganden och respekt för bevis eller ”det bättre argumentet” är det samrådsbaserade klimatet tänkt att leda i riktning mot *konsensus* i gruppen.²⁰ Förhandlingsbaserade processer kännetecknas istället av att var och en av deltagarna har en statisk kunskapsbild om vad som är det viktigaste perspektivet på problemet i fråga, dess orsaker samt bästa lösningar och prioriteringar, eller åtminstone en statisk bild av någon av dessa delar. Målet är då att försöka övertyga de andra parterna att i så hög grad som möjligt anpassa sig till ens egen kunskapsbild.

Det hävdas alltså ofta att samrådsbaserade processer är det mest önskvärda sätt som ny, och för alla parter värdefull, kunskap kan genereras på. Till exempel resonerar statsvetaren Grace Skogstad så i sina studier av politiska processer. Hon menar att förhandlingsbaserade processer har mindre sannolikhet att gå i riktning mot ”det gemensamma bästa”.²¹ Den dominerande bilden är att samrådsprocesser ligger närmare det gemensamma bästa – för de deltagande grupperna och/eller för samhället i stort – genom att samrådets konsensusorienterade karaktär kan omforma konflikter till delade preferenser och värden.²² Utifrån våra studier framstår en alternativ bild; vi kommer att visa att det inte alltid är samrådsbaserade processer som leder till kunskap och förståelse som parterna upplever som värdefull och relevant.

Att studera kunskapssamverkan

Vi bygger vår analys på de studier som vi har genomfört inom ramen för vårt forskningsprojekt ”Bortom torg-handel och elfenbenstorn: En studie om integrerad vetenskap för hållbar kunskapsförsörjning”.²³ För att undersöka hur kunskapssamverkan tar sig uttryck genom de processer där forskare och andra samhällsaktörer möts med ambition att gemensamt utveckla kunskap identifierade vi fyra ”kunskapsplattformar” som samtliga angriper centrala samhällsutmaningar inom hälsa, miljö och välfärd: Centrum för idrottsforskning (CIF) med fokus på Bunkefloprojektet, Ideell Arena, Naturvårdsverket och Tillitsdelegationen. Dessa plattformar utgör kontaktytor där forskare och representanter från offentlig verksamhet och civilsamhället möts och engagerar sig i olika former av samverkan och kunskapsutbyte. Vår studie har fokus på vad som händer i mötet och hur det förstås av de inblandade.

Plattformarna skiljer sig åt inte bara i inriktning utan också i organisation. CIF ansvarar för att initiera, samordna, stödja och informera om idrottsforskning samt att följa upp statens stöd till idrotten. I centrets ansvar ligger också att skapa förutsättningar för samarbete mellan forskare och andra intressenter inom området. Ideell Arena är ett nätverk med syfte att skapa erfarenhets- och kunskapsutbyte för organisationer i civilsamhället. Det

görs bland annat genom att samarbeta med forskare för att gemensamt utveckla kunskap om ledning och styrning av ideell verksamhet. Naturvårdsverket är den myndighet i Sverige som har ansvar för att driva och samordna miljöarbete. Myndigheten har ansvar för en rad frågor inom miljöområdet (till exempel biologisk mångfald, förorenade områden, kretslopp och avfall), vilket inkluderar att initiera, driva samt fördela statliga anslag till miljöforskning. Tillitsdelegationen tillsattes 2016 av regeringen i syfte att analysera och främja tillitsbaserad styrning i offentlig sektor (först med fokus på kommuner och regioner, senare även myndigheter). Delegationens arbete med att utveckla kunskap om tillitsbaserad styrning skulle ske i nära samarbete med forskarsamhället. De fyra plattformarna representerar alltså olika sätt att initiera och organisera kunskapssamverkan mellan akademi och praktik.

Vårt empiriska arbete har genomförts med hjälp av kvalitativ metod där vi har kombinerat intervjuer med dokumentstudier och observationer.²⁴ Vi har intervjuat nyckelpersoner i de samverkansprocesser som vi studerat, närmare bestämt representanter för de fyra plattformarna med ansvar för och insyn i kunskapssamverkan, deltagande forskare samt representanter för andra involverade organisationer (till exempel intresseorganisationer och myndigheter). Samtliga intervjuade hade erfarenhet av och var vid denna tid engagerade i någon form av kunskapsproduktion genom samverkan mellan forskare och andra samhällsaktörer. Intervjuerna gav oss möjlighet att utveckla förståelse för hur deltagarna upplever och förhåller sig till samverkan och deras egen roll i dessa processer. Frågorna fokuserade på erfarenheter

och åsikter om samverkan mellan akademi och praktik. Totalt genomfördes 67 intervjuer. Varje intervju varade mellan 40 och 95 minuter, spelades in samt transkriberades.

I vissa fall har intervjuerna kompletterats med material från observationer och dokument. Detta gäller särskilt i vår studie av Tillitsdelegationen som vi har följt över tid – från uppstart i oktober 2016 till överlämnande av slutbetänkandet i juni 2018 – och där vi dels tagit del av betänkanden och andra rapporter, dels observerat ett större antal sammankomster.²⁵ Även i andra fall har vi observerat konferenser och mötesforum med ambition att skapa kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan forskare och andra samhällsaktörer samt tagit del av olika former av *output* av samverkan. Totalt har vi inom projektet genomfört 23 observationer. En annan viktig del av vårt genomförande har varit att löpande delta i samtal om synen på kunskapssamverkan (till exempel genom seminarier och debattinlägg). En insikt från dessa samtal är att den teoretiska diskussionen ofta förs relativt isolerad från praktiken, på samma sätt som den praktiska diskussionen och försöken tenderar att isoleras från teorin och akademien. Genom dessa samtal har vi fått med oss frågor och kommentarer som har bidragit till vårt analysarbete.²⁶

Vi har strukturerat vårt analysarbete i två steg.²⁷ I en första fas skapade vi oss en gemensam förståelse för de empiriska material som våra studier av de fyra plattformarna hade resulterat i och kontrasterade dessa med teorier om hur olika typer av samverkansprocesser organiseras. Vårt empiriska material visade att samverkansprocesser kan liknas vid ett spänningsfält i mötet mellan

forskare och andra aktörer. Genom vår analys, där vi helt enkelt satte våra empiriska data i relation till olika teorier om kunskapssamverkan,²⁸ kunde vi dels se mönster i vårt material, dels förhålla dessa till Marchs och Olsens begrepp om förhandling och samråd.

I den andra fasen fördjupade vi vår analys med hjälp av dessa begrepp. Vi lät begreppen vara mer styrande och utvecklade vår analys med hjälp av dem som ”glasögon” för att strukturera vår empiri. Det resulterade bland annat i behov av att även använda litteratur som beskriver olika former av gränsarbete, exempelvis studier av Langley med flera. Detta betydde att vi kunde fånga aspekter som tidigare inte varit lika framträdande. Bland annat kunde vi utveckla vår diskussion om behovet av att inte bara främja konsensus i samverkanssammanhang, utan även betona vikten av att tillåta mer statiska intressen och åsikter att bestå – det vill säga bidra till ett mer förhandlingsorienterat klimat.

Kunskapssamverkan som förhandling och samråd

Utifrån våra studier, och med fokus på att förstå kunskapssamverkan med hjälp av förhandling och samråd, framkommer tre teman, eller frågeställningar, som behöver synliggöras för att bättre förstå de utmaningar och möjligheter som medföljer dessa processer. För det första handlar det om att förstå hur förhandlings- respektive samrådsbaserade processer *tar sig uttryck* i kunskapssamverkan. För det andra handlar det om att diskutera vilka *faktorer* som kan sägas avgöra när en samverkansprocess styrs eller organiseras på det ena eller andra sättet. För det tredje handlar det om att förstå *de utmaningar och möjligheter* som vidhäftar olika modeller för samverkan, det vill säga en analys av vad ett förhandlings- respektive samrådsorienterat angreppssätt kan bidra med. En sådan analys torde vara särskilt intressant givet att den förhandlingsorienterade modellen sällan förespråkas för kunskapssamverkan.

Uttryck för förhandlings- respektive samrådsbaserade processer

På de kunskapsplattformar som vi har studerat finns uttryck för såväl samråds- som förhandlingsorienterad samverkan. Förhandlingsbaserade samverkansprocesser uttrycks i vårt empiriska material i situationer där olik-

heter mellan forskare och andra deltagare betonas och reflekteras. Dessa olikheter kan till exempel gälla rollfördelning, kunskapssyn eller uppfattning av den egna betydelsen. Bland våra intervjupersoner hävdade till exempel administrativa handläggare vid Naturvårdsverket att de uppfattar sig ha en ”kunskapsnackdel” i förhållande till de forskare som ansöker om finansiering på myndigheten. Det är en nackdel som upplevs som betydande och som kan utnyttjas av forskarna – och detta trots att myndigheten kontrollerar finansieringen: ”Det finns ett glapp i form av att handläggarna på Naturvårdsverket oftast har ett kunskapsunderläge eller ett informationsunderläge gentemot forskarna” (handläggare vid Naturvårdsverket). Situationen gör att myndighetsrepresentanter upplever det som att forskare kan värna sina intressen och att dessa potentiellt står i konflikt med det myndigheten vill uppnå med forskningsprojekten och samverkansinitiativen.²⁹

Ett annat tecken på ett förhandlingsinriktat klimat var att våra intervjupersoner uttryckte motstridiga åsikter sinsemellan om vad som borde ses som ”framgångsrika” samverkansprojekt och varför. Inte sällan gällde detta olikheter mellan de breda aktörsgруппerna ”praktiker” och forskare. I intervjuer med deltagare i samverkansprojekt initierade av Ideell Arena märktes detta särskilt då en återkommande konflikt uppfattades vara skilda behov och intressen mellan verksamma i civilsamhällsorganisationer och forskare. En av intervjupersonerna exemplifierade med en situation där forskare och praktiker deltog och där ”strategiska frågor” – i relation till bredare frågeställningar om ledning och styrning av civilsamhällsorganisationer – stod i fokus. Diskussion uppstod

kring vad som är att räkna som en strategisk fråga. Hur angrips sådana frågor på ett givande sätt? Vad är det förväntade resultatet av ett sådant utbyte? Här gick deltagarnas meningar isär, förklarade en representant från Ideell Arena. Samma person menade att den typen av meningsskiljaktigheter lätt kan ramla över i en situation där praktiker istället efterfrågar en annan typ av kunskap än den forskare erbjuder, en kunskap som kanske främst förknippas med konsulter och som infriar förväntningar om att någon instruerar: ”gör så här”.

I en intervju med en av forskarna som ingick i Tillitsdelegationens arbete berättade hen om ett annat forskningsprojekt som hade genomförts i samverkan med en myndighet som var mitt i en större förändring med ambition att reformera styrningen. En handläggare hade frågat de involverade forskarna: ”Ja, hur ska vi göra för att det ska bli bra?” Vår intervjuperson ställde sig kritisk till den typen av rådgivande roll och menar att det inte är en fråga som forskare bör besvara:

Alltså det beror ju på vad [myndigheten] vill, det beror ju på vem... om jag lägger mig i det, då tar jag ju... då intervenerar jag i en process som jag inte styr över och som inte jag råder över. Alltså jag blir jättesur. Jag vill säga så här: ”Jag är inte din generaldirektör.” (forskare, Tillitsdelegationen; notera att exemplet dock handlar om ett annat forskningsprojekt)

Vår bild är att forskare förväntas värna sitt perspektiv och sina slutsatser, oberoende av övriga deltagares åsikter eller ambitioner om gemensamma slutsatser.

När det gäller *samrådsbaserade samverkansprocesser* framträder exempel där det finns en välutvecklad, gemensam

förståelse för såväl praxis som lämpliga metoder för att generera kunskap. Vi ser det både i fallet Ideell Arena och i CIF. I Bunkefloprojektet är det särskilt intressant att det nära samförstånd som uppstod mellan initiativtagarna, forskaren Pär Gärdsell och Bunkefloskolans rektor Britten Synnergren, bidrog till ett konsensusklimat. Det var detta klimat som skapade förutsättningar för andra forskare, från olika discipliner, att knyta an till satsningen att följa ett antal skolelever för att inom ramarna för ett forskningsprojekt utvärdera hur en timmes extra fysisk aktivitet per dag bidrog till elevernas hälsa och skolresultat.

Att det råder gemensam förståelse är särskilt framträdande i samverkansprojekt som kännetecknas av långsiktiga relationer och med mål som inte står i konflikt med de medverkande aktörernas individuella mål. Sådana projekt bygger på samarbeten där skillnader i perspektiv och roller mellan praktiker och akademiker antingen har blivit mindre markanta eller där man har börjat respektera och värdesätta de andra parternas perspektiv och kunskap mer över tid.

Flera av de intervjuade personerna som är engagerade i arbetet på Ideell Arena betonade vikten av att bygga långsiktiga relationer mellan representanter från civilsamhällesorganisationer och de deltagande forskarna. En av de intervjuade forskarna – med stor erfarenhet av att befinna sig i gränssnittet mellan akademi och praktik och som beskrev sig själv som ett slags översättare mellan dessa två sfärer – underströk behovet av att de involverade känner och förstår varandra och menade att det kan ta tid att nå fram till ett samverkansarbete som är givande för alla parter. De personer som är ovana vid forskning,

de har ofta en ”lång resa innan man kan börja jobba” på riktigt ihop (forskare, Ideell Arena). Ett exempel som flera, både forskare och praktiker, återkommande lyfte fram som särskilt lyckat var ett antologiprojekt där båda parter bidragit, men på olika sätt.

Det finns också exempel i våra studier där konsensus kring projektets eller arbetets resultat har utvecklats. Konsensus, i motsats till kompromiss, innebär i kunskapsproduktionen en icke påtvingad överenskommelse som alla deltagare träffat, och som har möjliggjorts av att någon eller några deltagare har justerat sin initiala uppfattning. För att utveckla kunskap om tillitsbaserad styrning i offentlig sektor åstadkom Tillitsdelegationen under arbetets gång ett slags samsyn bland de deltagande parterna om vad en sådan styrmodell skulle kunna innehålla och ha för funktion. En av intervjupersonerna, som deltog i delegationens ”Försök Tillit” (samverkansprojekt med forskare och praktiker), beskrev arbetet som pragmatiskt i syfte att nå direktivmålen. Det gällde inte minst att ha en öppen och anpassningsbar definition av vad som utgör ”tillitsbaserad styrning”:

Lärdomen är just det här med att man inte har bestämt sig redan från början vad det är. Och både hur man kan göra det brett till sen att man snävar in. Och så snävar man in och så prövar man det. [...] Jag tycker det har varit oerhört lärorikt. (praktiker, försöksverksamhet, Tillitsdelegationen)

Sammanfattningsvis manifesterades *förhandlingsbaserade processer* i att intervjupersoner betonade eller antydde att det rådde ett ”kunskapsöverläge” hos några aktörer. När man talade om att praktiker efterfrågade kunskap som

låg bortom vad forskarna uppfattade som sin arbetsbeskrivning kan det ses som ett uttryck för en förhandling i samverkan. *Samrådsbaserade processer*, å andra sidan, kunde skönjas genom den samsyn som rådde i fråga om metoder som var lämpliga och om lämplig praxis för samverkan. Att från början dela synsätt om att grundläggande definitioner skulle utvecklas successivt under samverkansprocesser är också en spegling av samrådsprincipen.

Faktorer som påverkar klimatet för kunskapssamverkan

Utifrån våra studier framstår tre faktorer som särskilt viktiga för att förstå vad som påverkar klimatet för samverkan, det vill säga om arbetet tenderar att präglas av samråd eller av förhandling. För det första handlar det om ansvarsområden och intressen, för det andra om olika ekonomiska och strukturella stöd för att underlätta en samverkansprocess, och för det tredje om olika åsikter och kunskapsbakgrund.

Den första påverkansfaktorn, *ansvarsområden och intresse*, framträder tydligt i vårt material. På Naturvårdsverket skilde handläggarna mellan den sorts kunskap myndigheten är intresserad av och den som forskarna premierar. En intervjuperson förklarade:

Vi beställer saker och ting, men det som levereras är oftast forskningsresultat som bara gynnar forskarna, men som är svårt att applicera i verkligheten eller i de arbeten vi är i. (handläggare, Naturvårdsverket)

Kunskapsproduktion är i det här fallet primärt ett medel mot ett specifikt mål: att fungera som användbart underlag i arbetet med att nå svenska statens uppsatta miljömål. Handläggare vid Naturvårdsverket kategoriserade forskarnas kunskapsintresse som något väsensskilt från statens mål, och att det av forskarna ansågs viktigare att flytta fram den vetenskapliga gränsen (internationellt) och stärka sin egen ställning inom vetenskapssamfundet.

Liknande skillnader i kunskapsintressen beskrivs inom andra plattformar. I Tillitsdelegationen var det tydligt att forskare och sekretariat hade olika syn på kunskap: en del forskare använde det smalare begreppet vetenskap medan sekretariatet, inklusive övriga medverkande, antog ett bredare kunskapsbegrepp, som ligger närmare praktiken.³⁰ Genomgående betonades forskarnas analysförmåga som viktig för ”forskningens trovärdighet”; forskarna ska inte bara skriva fram ”framgångs-sagor för de här verksamheterna”, utan det ska vara en ”nyanserad beskrivning där [de] också lyfter fram svagheter” (sekretariatet, Tillitsdelegationen). Exemplet visar att inte bara varianter av kunskapsyn utan också olika ansvar och skilda roller påverkar förutsättningarna att samverka. En av praktikerna i Tillitsdelegationens arbete med att analysera försök att tillämpa den nya styrmodellen menade samtidigt att synen på kunskap och vetenskap borde spela större roll. Personen pekade på behov av att ställa sig frågan om det är forskning eller utredning som efterfrågas: ”Vad är det för skillnad på att ta in Ernst & Young och att ta in er forskare, egentligen?” (praktiker, försöksverksamheten, Tillitsdelegationen).

Beroende på hur de inblandade gruppernas ansvar organiseras kan skillnader dem emellan inte bara lägga

grunden till ett förhandlingsinriktat klimat, utan det kan också skapas en mer samrådsinriktad samverkan. I synnerhet kunde intervjupersoner med erfarenheter av båda sfärerna, de som ofta beskriver sig som ”gränsarbetare” och som rör sig mellan akademi och praktik, uttrycka medvetenhet om sådana skillnader, men hävda att de arbetar för att brygga över sådana skillnader – en ambition som ofta betonar mer av samråd. Ideell Arena beskrevs i våra intervjuer som just brobyggare och översättare, som möjliggör att parter kan mötas och generera kunskap tillsammans trots olikheter i intressen och roller. En person uttryckte det som att nätverket är en ”stor översättningsapparat”, som är betydligt mer än en arena för aktörer att mötas på (forskare, Ideell Arena). En annan förklarade att Ideell Arenas signum och uppdrag är att ”våga ta in forskningen, som kanske inte alltid levererar de svar som sektorn vill ha” och att det kräver att ”forskningen processas och bearbetas så att den blir tillgängliggjord för gruppen [praktiker]” (representant för Ideell Arena).

Den andra påverkansfaktorn är vilken *typ av kunskapsfokus eller kunskapsanspråk* som stöds ekonomiskt och strukturellt. På Naturvårdsverket fanns ett ”underifrån-förfarande” i hur beslut fattas om teman vid utlysningar av forskningsmedel. Strukturen är en orsak till att klimatet mellan olika grupper av handläggare som arbetar med forskningsstöd uppfattas som mer förhandlingsinriktat än vad annars skulle ha varit fallet. Processen beskrivs som en ordning där medarbetarna behöver hålla sig framme och se till att den egna disciplinära bakgrunden ges inflytande när inriktningen bestäms:

Det bygger väldigt mycket på nedifrån och upp. Behoven [av vilka forskningsteman som Naturvårdsverket ska finansiera] ska identifieras av medarbetarna [...] där finns det en viss makt [...] att välja vilken typ av projekt eller hur de ska granskas och vad som släpps igenom. (handläggare, Naturvårdsverket)

Samverkansprocessen inom Tillitsdelegationen präglades, till följd av det givna direktivet,³¹ av en betydande styrning av forskarnas engagemang. Forskarna var kontrakterade för att studera redan utvalda fall (delegationen kallade dem försök) av hur tillitsbaserad styrning praktiserades i offentlig verksamhet (uppdragsforskning), och formatet för hur undersökningarna skulle rapporteras var bestämt i förväg (ett kapitel i en antologi). Detta upplägg kan sägas ha skapat ett samrådsinriktat klimat, eftersom de med motsatta idéer om hur forskning bör bedrivas avstod från att delta. Därmed blev det sätt varpå delegationen organiserade sitt arbete exkluderande. En av de forskare som deltog gav sin syn på processen och betonade vikten av hur samverkan organiseras och vilket klimat som skapas:

Nu har ju Tillitsdelegationen varit så styrd i att det här ska bygga på erfarenheter från verksamheter som finns och som har tagit olika initiativ i den här riktningen. [...] Jag skulle kanske säga att man får en empirisk förankring i den här antologin, snarare än en teoretisk liksom forskarförankring. Och de här försöksverksamheterna blir intressanta för att man låter forskare utvärdera dem, på något sätt. Och det är ju en syn på forskning som... ja, jag hade kanske valt ett annat sätt då. (forskare, Tillitsdelegationen)

Samtidigt som sekretariatet verkade för en samrådsinriktad strategi ledde det till spänningar bland deltagarna. En del forskare uttryckte tvivel på ramverket och organiseringen av kunskapsproduktionen. Situationen kan tolkas som att det fanns tydliga tendenser till en förhandlingsinriktad strategi, men att den formella och uttalade metoden i hög grad var samrådsbaserad.

I Bunkefloprojektet och Ideell Arena såg strukturerna för samverkansarbetet annorlunda ut. För Bunkefloprojektet fungerade samverkansarbetet naturligt, genom att forskarna anpassade tiderna för sina praktiska försök efter schema och gällande läroplan. Här beskrevs Pär Gärdsell som eldsjäl som gjorde det möjligt att samverka. I fallet Ideell Arena återkom flera av de intervjuade till nätverkets brobyggande funktion, trots att kunskapsfokus och kunskapsanspråk åtminstone delvis kunde vara skilda. Vi kan förstå det som att de deltagare som involveras i erfarenhetsutbyte har som avsikt att bidra till ett mer samrådsorienterat klimat. En av de intervjuade uttryckte det som att ”jag tycker att vi alltid får konstruktiva diskussioner och jag tycker också att forskare som... de gånger jag har mött forskare, att de också är väldigt öppna för att förstå det vi tänker och [det] vi inte håller med om och så” (partnerorganisation, Ideell Arena).

Den tredje påverkansfaktorn är *åsikter och kunskapsbakgrunder* bland deltagarna. Flera av våra intervjupersoner har särskilt centrala roller i de studerade processerna; de betonade att de har erfarenhet av både forskning och praktik. Det är en bakgrund som anses möjliggöra översättning mellan de båda sfärerna, kanske också ett slags ansvar. En handläggare på Naturvårdsverket, med ansvar för kommunikation i samverkansprojekt, beskrev ett stort

behov av att överbrygga glappet mellan forskare och handläggare på myndigheten. Det handlar ofta om kulturfrågor, ”att man är van att göra på olika sätt helt enkelt, och att man måste vara medveten om de här olikheterna för att kunna mötas” (handläggare, Naturvårdsverket). Ett exempel är när ett forskningsprojekt ska beskrivas i text, till exempel till myndighetens hemsida:

Det låter ju ganska banalt [...] men det är ett väldigt bra sätt att få de här två att närma sig varandra, och att man måste prata ett gemensamt språk i de här texterna. Då har jag kunnat gå in och redigera ganska hårt och säga så här: ”Jag föreslår att man uttrycker sig på det här sättet istället”. (handläggare, Naturvårdsverket)

Det kan ses som ”ett processarbete, ett sätt där de också börjar hitta varandra och kunna prata med varandra” (handläggare, Naturvårdsverket). Vi kan emellertid förvänta oss att denna översättar- eller brobyggarroll kan ta sig olika uttryck beroende på om klimatet är förhandlings- eller samrådsinriktat. Den övergripande tendensen i våra intervjuer är att roller som översättare främjar en mer samrådsbaserad strategi. Det handlar inte bara om hur själva kunskapsarbetet genomförs, utan påverkas i hög grad också av vilka som bjuds in – och när de bjuds in i processen. En samrådsbaserad strategi kan alltså främjas genom hur arbetet organiseras, till exempel genom att endast inkludera deltagare med likartade intressen och ambitioner.

Ett annat illustrativt exempel på att samrådsbaserade processer utvecklas i samverkanssammanhang kan hämtas från Tillitsdelegationen. Delegationen uppmanade en bredd av experter och intressenter att ta del av den

gemensamma processen att utveckla och implementera tillitsbaserad styrning i kommuner och landsting. De olika aktörer som engagerades initialt skapade en stark och tydlig samsyn genom att formulera kritik av den befintliga situationen. Den gemensamma problembilden – som här var de problem och den ineffektivitet som skapats av detaljstyrning och alltför omfattande kontroll av offentlig verksamhet – lade en grund för samverkansarbetet och styrde mot ett samrådsinriktat tillvägagångsätt.

Utmaningar och möjligheter med olika samverkansklimate

Såvida parterna delar värderingar och mål lyfts samrådsbaserad kunskapssamverkan vanligen fram som en smidigare process, och därigenom som mer effektiv, än förhandlingsinriktad samverkan. Det är ofta så samverkan skrivs fram i policydokument eller i olika konceptuella ramverk. Målet ska vara att enas, inte sällan redan från början vad gäller problemställning och genomförande, för att tillsammans utveckla kunskap. I studier av kunskapssamverkan lyfts ofta samsyn kring en gemensam målbild fram som ett viktigt medel för att överkomma välkända hinder för att samverkan ska fungera. Men initiativtagaren till ett projekt är inte alltid densamma som den som ansvarar för att uppnå samsyn. I Bunkefloprojektet utvecklades till exempel över tid en samsyn kring initiativtagaren Pär Gärdssells mål om att undersöka hur ökad fysisk aktivitet i skolan påverkar barns hälsa och skolresultat, en fråga som inte bara intresserade forskare inom olika discipliner utan snart även rektor och lärare såväl som elever och föräldrar.

Vi möter flera exempel på *möjligheter* med samrådsinriktad samverkan i våra studier. Flera i Tillitsdelegationen förklarade sig till exempel glada över ”den gemensamma problembilden” och att detta skapade en plattform som de kunde samlas kring. Givet den starka kritik som riktades mot de problem deltagarna upplevde i sina respektive arbeten skapades en samstämmighet kring alltför långtgående kontroll och detaljstyrning av offentliganställdas arbete – en ”halleluja-känsla”. Den gemensamma problembilden spände i det här fallet över deltagarnas organisationer och deras skilda perspektiv och ståndpunkter. I flera av våra andra intervjuer, från samtliga plattformar, är ett återkommande tema att samsyn är viktigt för att skapa fruktbara förutsättningar för att utveckla kunskap tillsammans.

Samtidigt är det uppenbart att en (alltför) samrådsorienterad process också är förknippad med *utmaningar*. För att återkomma till Tillitsdelegationen ledde denna samstämmighet till att ge arbetet kraft och energi, samtidigt som den begränsade kunskapsarbetet. Vi kan förstå det som att samstämmigheten kring problembilden kom att i hög grad styra vilka frågor som ställdes, vilka svar som var tänkbara, vilken typ av kunskap som betraktades som värdefull samt vilka röster som inkluderades. De kritiska frågorna och rösterna, som Tillitsdelegationen själv efterfrågade, gavs mindre plats. Ett samrådsinriktat tillvägagångssätt kan alltså utgöra en risk att förlora vissa aspekter, och därmed kanske även missa väsentliga problem eller möjliga lösningar. För att motverka en sådan risk kan man därför tillåta en process som över tid innehåller såväl samråd som konflikt och förhandling, vilket med Langleys ord kan beskrivas som ett konfigurativt gränsarbete.

En intervjuperson, med erfarenhet av att arbeta med Ideell Arena, menade att inblandade personer behöver påminnas om riskerna med ett alltför samrådsorienterat klimat. Enligt vederbörande gäller det att inte alltid låta målet om konsensus prioriteras, utan att också ibland främja ett mer uttalat stötande och blötande. En lyckad kunskapssamverkan kräver att forskare försvarar sitt perspektiv:

Så att det gäller att hitta de där forskarna [...] som är beredda att säga att ”det här är vad min forskning visar, men ja, take it or leave it. Du behöver inte tycka om den liksom, men det är ändå vad den visar.” Och det är klart att där kan det säkert vara en balansgång ibland, där jag tror att sektorn generellt ibland vill ha enklare svar. (representant, Ideell Arena)

I en diskussion om möjligheter och utmaningar är det också viktigt att påminna om att de två typerna, samråd och förhandling, är betydligt mer sammanblandade och svåridentifierade i praktiken än vad de framstår i teorin. Möjligheter och utmaningar kan därför skifta beroende på vilken fas samverkansarbetet befinner sig i. Våra studier visar till exempel att en och samma process för kunskapssamverkan kan innefatta – och struktureras utifrån – både en samråds- och en förhandlingsinriktad strategi över tid.

Arbetet med antologierna, som lyfts fram i flera av intervjuerna inom ramen för Ideell Arena, illustrerar detta väl: forskare bjöds in för att bidra med sina studier av ett specifikt ämne och deras bidrag diskuterades både ur ett vetenskapligt och ett mer praktikorienterat perspektiv.³² Själva arbetet i sig kan beskrivas utifrån ett sam-

rådsbaserat synsätt. Deltagarna hade skilda perspektiv och delvis olika ståndpunkter, men med det gemensamma intresset att använda olikheterna för att skapa något som inte hade varit möjligt utan varandras erfarenheter och kunskap. I en senare fas utvecklades istället ett mer förhandlingsinriktat klimat. Våra intervjupersoner beskrev en situation där innehållet i boken blev en grund för ytterligare kunskapsproduktion när den senare användes vid seminariediskussioner, workshops och konferenser. Praktiker kunde i dessa situationer använda sig av boken som en grund för reflektion, analys och övningar utifrån den aktuella situationen. I det arbetet kunde bokens innehåll utmanas och alternativa förståelser utvecklas utifrån det givna sammanhanget.

Behovet av att utmana konsensusidealet

Vår ambition har varit att problematisera de stereotypa bilderna – av forskaren som antingen sittande i elfenbenstornet eller saluförande på marknadstorget – som lätt hamnar i fokus när krav på kunskapssamverkan debatteras. Genom att analysera hur samverkan organiseras och genomförs, med samråd och förhandling som våra teoretiska begrepp, har vi satt ljuset på dessa processers komplexitet och dynamik.

I vår genomgång av de fyra plattformar för kunskapssamverkan som vi har studerat framträder, inte särskilt förvånande, de samrådsorienterade strategierna som eftersträvansvärda. Det ligger i linje med vad vi möter i stora delar av litteraturen och diskussioner om kunskapssamverkan.³³ Det finns en slagsida åt ett *konsensusideal* när forskning eller praktik försöker förstå hur kunskapssamverkan ska organiseras och ta sig uttryck för att bli ”lyckad”. Detta trots att en alltför ensidig och långtgående samrådsorientering riskerar att leda till att forskarens kunskapssyn och vetenskapliga metoder åsidosätts eller anpassas till omvärldens krav.³⁴

Ett sådant konsensusideal är framför allt framträdande i våra intervjupersoners berättelser om samverkan och förväntningar på vad den typen av kunskapsarbete behöver. I vår analys, bortom berättelser om vad samverkans-

processer är eller mår bra av, ser vi en dynamik, till och med i en och samma samverkansprocess, mellan samråd och förhandling. I praktiken är det alltså sällan ett samrådsorienterat klimat som dominerar, utan allt som oftast finns inslag av både förhandling och samråd. För att öka förståelsen för detta samspel behöver därför frågan om kunskapsintresse och kunskapssyn diskuteras, men också frågan om så kallad kognitiv distans och hur förutsättningarna för att lära av varandra påverkar samverkanssituationen.³⁵

Även om det förhandlingsbaserade tillvägagångssättet ofta förstås och beskrivs involvera motstridiga perspektiv och intressen bland deltagarna påminner vår studie om att också samrådsbaserade samverkansprocesser givetvis också innehåller motstridiga perspektiv, även om parterna inte drivs av skilda (egen)intressen. Olika perspektiv kan generera konflikter som i sin tur tenderar att spelas ut och uppträda beroende på typ av samverkansklimat. Medan detta ses som ett mer naturligt moment i dynamiken i förhandlingsorienterad samverkan är man ofta inte riktigt beredd på att även samrådsorienterade processer kan innehålla konflikt och påtryckning. Vi möter i våra studier att denna typ av motstridigheter kan ta sig uttryck i frustration eller irritation över att ”pressas” in i ett konsensusideal som deltagarna egentligen inte accepterar.

Vår analys visar till exempel att ”samrådskonflikter” hade betydelse för arbetet inom Tillitsdelegationen, där vissa av deltagarna försökte förhålla sig till den gemensamma målbilden och ramverket samtidigt som de inte höll med, och då försökte undvika det gemensamma genom att exempelvis inte anpassa sina texter i den utsträckning

som uppdraget uttalat. Den här typen av konflikter kan, menar vi, vara av stort värde för kunskapsproduktionen; kanske är det just möjligheten att öppna för och uttalat tillåta skilda perspektiv, även i en slutfas eller i en slutprodukt av ett gemensamt arbete, som gör att samverkansarbetet verkligen kan ta tillvara de olika deltagarnas kunskaper och kompetenser.

Utifrån Langleys diskussion om gränsarbete, men även litteratur som särskilt belyser processen att utveckla kunskap, vet vi också att gränser och olikheter är nödvändiga för att formulera nya frågor och svar. Om ett förhandlingsinriktat tillvägagångssätt, där ju en grundförutsättning är just att acceptera skilda ståndpunkter och perspektiv, istället tillåts i ökad utsträckning kan detta leda till färre begränsningar och mindre frustration hos deltagarna. Det kan därför också skapa förutsättningar för en tydligare och mer ”effektiv” dialog där alla typer av kommentarer och förslag inte bara tillåts, utan faktiskt välkomnas.

Det analytiska ramverk som här har använts och diskuterats för att skilja mellan samråds- och förhandlingsorienterade modeller för kunskapssamverkan, menar vi kan hjälpa till att nå bortom de stereotypa bilderna av forskaren. Ramverket, som bland annat baseras på Marchs och Olsens arbete, kan nyansera bilden av kunskapssamverkan och forskarens roll. Kunskapssamverkan kan därmed förstås som ett gränsarbete där det inte nödvändigtvis gäller att dra upp nya gränser – till exempel för forskaren att ändra den egna kunskapssynen eller vetenskapliga metoden – utan där arbetet däremot kan handla just om att förklara, betona och värna professionella gränser. Snarare än att försöka likforma forskare

och anpassa uppdrag till omvärldens krav och tillfälliga behov – med en tro om att kunskapssamverkan per automatik blir bättre och mer fruktbar om forskare skolas till ”samverkanspartners” – behöver det särpräglade i de olika samverkanspartnerns kunskapsanspråk och -arbete värnas. Utifrån Langleys terminologi om konfigurativt gränsarbete framstår också rollen som kunskapsmäklare eller översättare som viktig för att åstadkomma och upprätthålla det spänningsfält som krävs för att ny kunskap ska kunna utvecklas.

Vår analys pekar därför på att stärkta förutsättningar för forskares integritet och oberoende gentemot andra aktörer samtidigt stärker förutsättningarna för att skapa lyckosam kunskapssamverkan. Trots att det är självklart att det just är de olika sektorernas och disciplinernas olikheter som gör samverkan meningsfull överhuvudtaget behöver detta synliggöras och betonas i forskningspolitiska och andra policyskapande sammanhang. I grund och botten gäller därmed att förutsättningar för kunskapssamverkan kräver en tilltro till vetenskapliga metoder och forskningens betydelse för att bidra till samhällets kunskapsförsörjning. Kunskapssamverkan som är tryggt rotad i vetenskaplig verksamhet kan organiseras genom både samråds- och förhandlingsorienterade processer och lägger grunden för en hälsosam skepsis mot ett (alltför) dominerande konsensusideal.

Noter

1. Ett exempel på ett sådant rop är forskningspropositionen från 2016 med titeln *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft* (Prop. 2016/17:50).

2. Se t.ex. Edward P. Weber & Anne M. Khademian, ”Wicked problems, knowledge challenges, and collaborative capacity builders in network settings”, *Public Administration Review*, vol. 68, nr 2, 2008, s. 334–349.

3. Jenny Andersson & Erik Westholm, *Slaget om framtiden: Forskningens roll i konflikten mellan tillväxt och miljö*, Stockholm: Santérus, 2019, s. 59.

4. Andersson & Westholm 2019. Se även t.ex. Dieter K. Müller, ”Frisedel utan krav på motprestation”, i Axel Brechensbauer, Maria Grafström, Anna Jonsson & Mikael Klintman (red.), *Kampen om kunskap: Akademi och praktik*, Stockholm: Santérus, 2019, s. 95–102, samt Sven Widmalm, ”Kun(d)samhället”, i Shirin Ahlbäck Öberg, Li Bennich-Björkman, Jörgen Hermansson, Anna Jarstad, Christer Karlsson & Sven Widmalm (red.), *Det hotade universitetet*, Stockholm: Dialogos, 2017, s. 29–44.

5. Det är en syn som är långt ifrån ny, utan har färgat debatten i mer än 20 år. Se t.ex. Göran Brulin, *Den tredje uppgiften: Högskola och omgivning i samverkan*, Stockholm: SNS förlag, 1998, och även Axel Brechensbauer, Maria Grafström, Anna Jonsson & Mikael Klintman (red.), *Kampen om kunskap: Akademi och praktik*, Stockholm: Santérus, 2019.

6. Anna Jonsson, ”Samverkansjakten: Kanske är vi bara kloka tillsammans”, i Axel Brechensbauer, Maria Grafström,

Anna Jonsson & Mikael Klintman (red.), *Kampen om kunskap: Akademi och praktik*, Stockholm: Santérus, 2019, s. 41–49.

7. För liknande resonemang, se t.ex. Andersson & Westholm 2019; Jean Marie Bartunek & Sara Lynn Rynes, "Academics and practitioners are alike and unlike: The paradoxes of academic-practitioner relationships", *Journal of Management*, vol. 40, nr 5, 2014, s. 1181–1201; Alfred Kieser & Lars Leiner, "Collaborate with practitioners: But beware of collaborative research", *Journal of Management Inquiry*, vol. 21, nr 1, 2012, s. 14–28.

8. Anna Jonsson, Maria Grafström, Mikael Klintman, "Unboxing the knowledge generation process: A study of collaboration between research and practice", under granskning i internationell vetenskaplig tidskrift, kommande. Se även Olof Hallonsten, "Den funktionella särarten", i Axel Brechensbauer, Maria Grafström, Anna Jonsson & Mikael Klintman (red.), *Kampen om kunskap: Akademi och praktik*, Stockholm: Santérus, 2019, s. 105–114.

9. För en översikt, se t.ex. Eva Mineur & Birgitta Myrman (red.), *Hela vetenskapen! Femton forskare om integrerad forskning*, rapport presenterad vid Världsvetenskapsdagen 2014, Stockholm: Vetenskapsrådet, 2014.

10. Andersson & Westholm 2019, s. 68.

11. Ibid.

12. Sven Widmalm, "Vad vi talar om när vi talar om samverkan" (s. 31–38) och Mats Benner, "Universitetet som genomslagsfabrik – fantasi eller fälla?" (s. 75–84), båda i Axel Brechensbauer, Maria Grafström, Anna Jonsson & Mikael Klintman (red.), *Kampen om kunskap: Akademi och praktik*, Stockholm: Santérus, 2019.

13. Kieser & Leiner 2012, s. 22.

14. Se t.ex. Gerard P. Hodgkinson & Denise M. Rousseau, "Bridging the rigour-relevance gap in management research: It's already happening!", *Journal of Management Studies*, vol. 46, nr 3, 2009, s. 534–546.

15. Se t.ex hur konkurrerande gränsarbete beskrivs av Ann Langley, Kajsa Lindberg, B. E. Mörk, D. Nicolini, Elena Raviola & Lars Walter, "Boundary work among groups, occupations, and organizations: From cartography to process", *Academy of Management Annals*, vol. 13, nr 2, 2019, s. 704–736.

16. Axel Brechensbauer, Maria Grafström, Anna Jonsson & Mikael Klintman, "Risk för ökad misstro när forskare tvingas förenkla", *DN Debatt*, 19 oktober 2019.

17. Langley et al. 2019; Kajsa Lindberg, *Samverkan*, Malmö: Liber, 2009. Se även Kajsa Lindberg, "Gränsarbete och samverkanskompetens" (s. 53–61) och Maria Grafström, "Att värna gränser genom att bygga broar" (s. 65–74), båda i Axel Brechensbauer, Maria Grafström, Anna Jonsson & Mikael Klintman (red.), *Kampen om kunskap: Akademi och praktik*, Stockholm: Santérus, 2019.

18. Bartunek & Rynes 2014; Kieser & Leiner 2012.

19. I litteratur om kunskapssamverkan betonas ofta rollen som översättare, eller kunskapsmäklare, vilket hos Langley et al. 2019 framstår som särskilt viktigt både i det som beskrivs som samverkande gränsarbete och i konfigurativt gränsarbete.

20. Walter Baber & Robert Bartlett, "Toward environmental democracy: Rationality, reason, and deliberation", *Kansas Journal of Law and Public Policy*, vol. 11, 2001, s. 35–64.

21. Grace Skogstad, "Legitimacy and/or policy effectiveness? Network governance and GMO regulation in the European Union", *Journal of European Public Policy*, vol. 10, nr 3, 2003, s. 321–338, s. 322.

22. James G. March & Johan P. Olsen, *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*, New York: The Free Press, 1989, s. 124–126.

23. Diarienummer FSK15-1081:1. För mer information om projektet och programsatsningen, se även www.rj.se/Forskning_finansiering/samhallets-kunskapsforsorjning/.

24. Se t.ex. Göran Ahrne & Peter Svensson, ”Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen”, i Göran Ahrne & Peter Svensson (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*, Stockholm: Liber, 2015, s. 8–16.

25. Anna Jonsson, *Kunskap i samverkan: En studie om Tillitsdelegationen*, under bearbetning för Studentlitteraturs Insikt-serie, kommande.

26. Detta var också en anledning till att vi sökte medel för kommunikationsprojektet ”Kunskapsserien: Om konsten att kommunicera och samverka bortom elfenbenstorn och marknadstorg genom serieteckningar” (diariernr: KOM18-1381:1). Det är även ett av motiven till initiativet till essäsamlingen Brechensbauer, Grafström, Jonsson & Klintman 2019, i syfte att belysa diskussionen utifrån forskarens perspektiv och öppna för ett gemensamt samtal kring dessa frågor. För ytterligare läsning om lärdomar från vårt kommunikationsprojekt, se Anna Jonsson, ”Samverkan: Om konsten att veta och skapa tillsammans”, i Henrik Rahm, David Dunér, Sten Hidal & Bibi Jonsson (red.), *I Pallas Athenas huvud: Hundra år av humaniora*, Göteborg & Stockholm: Makadam, 2020, s. 171–178.

27. Se t.ex. Jens Rennstam & David Wästerfors, *Från stoff till studie: Om analysarbete i kvalitativ forskning*, Lund: Studentlitteratur, 2015.

28. Se t.ex. Kathleen M. Eisenhardt, ”Building theory from case study research”, *Academy of Management Review*, vol. 14, nr 4, 1989, s. 532–550.

29. Mikael Klintman, ”Interna olikheter, externa likheter – och vice versa”, i Axel Brechensbauer, Maria Grafström, Anna Jonsson & Mikael Klintman (red.), *Kampen om kunskap: Akademi och praktik*, Stockholm: Santérus, 2019, s. 105–114.

30. Se t.ex. Staffan Bergwik, *Kunskapens osynliga scener: Vetenskapshistorier 1900–1950*, Göteborg & Stockholm: Makadam, 2016 för en allmän diskussion om kunskapsbegreppet, eller Johan Östling, David Larsson Heidenblad & Anna Nils-

son Hammar (red.), *Forms of Knowledge: Developing the History of Knowledge*, Lund: Nordic Academic Press, 2020. Se även Mikael Klintman, Maria Grafström & Anna Jonsson, *The Role of Epistemic Signalling in Transdisciplinary Knowledge Production: Examples from the Field of Sustainable Water Management*, Stockholm: Stockholm Centre for Organizational Research (SCORE), rapport 2020:6.

31. Tillit i styrningen, Direktiv 2016:51.

32. Maria Grafström, Anna Jonsson & Mikael Klintman, ”Embracing the research-practice gap: Knowledge collaboration through configurational boundary work”, under granskning för publicering i tidskrift, kommande.

33. För två undantag, där behov betonas av även ett mer förhandlingsorienterat samverkansklimate (dock med annan terminologi), se Bartunek & Rynes 2014; Kieser & Leiner 2012.

34. Maria Grafström, Anna Jonsson & Mikael Klintman, ”Från folkbildning till kunskapsproduktion: Samverkan mellan akademi och samhälle”, i Mats Alvesson & Stefan Sveningsson (red.), *Ledning och (sned-)styrning i högskolan*, Lund: Studentlitteratur, 2020.

35. Anders Broström & Maureen McKelvey, ”Engaging experts: Science-policy interactions and the introduction of congestion charging in Stockholm”, *Minerva*, vol. 56, 2018, s. 183–207.

